

649. Övergrans kyrka.

Pl. 22.

Litteratur: B 341, L 37, D 1: 39. J. Bureus, *Monumenta Sveo-Gothica haftenus exsculpta* (1624), n:r 29 (Fa 10: 1 n:r 29), Fa 6 s. 58 n:r 74 (Bureus' egen uppteckning), s. 181 n:r 83 (Rhezeliu), Fa 5 n:r 148, Fa 1 s. 36; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 215; O. Celsius, *Svenska runstenar* (Fm 60) 1, s. 218; UFT h. 1 (1871), s. 29, h. 5 (1876), s. 86.

Äldre avbildningar: Bureus, träsnitt; J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 341); Dybeck a. a.

Runstenen står nu rest på södra sidan om kyrkogårdsmuren, 15 m. Ö om U 648.

Stenen fanns enligt Bureus (Fa 6) »Vtan på samma mur», d. v. s. i kyrkogårdsmuren på utsidan. I *Monumenta Sveo-Gothica* (1624) anges platsen helt allmänt: »I Grän.» Rhezelius (Fa 6) preciserar läget; »I Bogårdsmuren ... På andra sidan gent emot» (d. v. s. mitt emot U 648). Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften »Bogårdsmuren uthan til», och över sidan står: »Än sammastädes uthi sudra Bogårdsmuren uthan till» (B 341: »Södra Bogårdsmuren»,

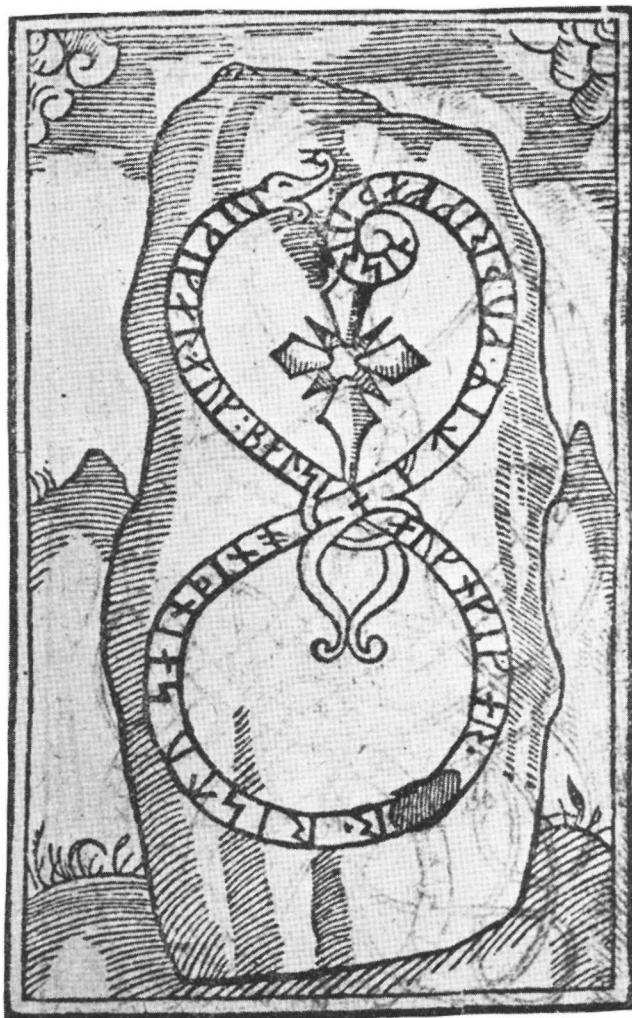

Fig. 54. U 649. Övergrans kyrka.
Efter träsnitt av Bureus.

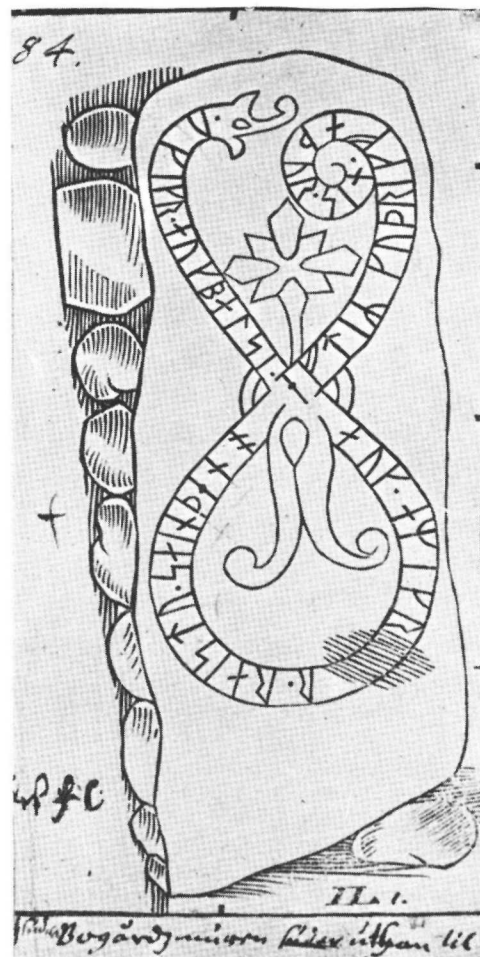

Fig. 55. U 649. Övergrans kyrka.
Efter B 341.

L 37: »Dersammastädes [d. v. s. S. Bogårdsmuren], utan till». — Dybeck (1861): »öfver Grans södra kyrkogårdsmur». *UFT* h. 1 (1871): »Nu upprest bredvid föregående» [= U 648].

Mörkgrå gnejsgranit. Höjd 1,55 m., bredd 0,70 m. Ytan flagrar av i tunna skivor. Sådana avflagringar finnas strax nedanför mitten och längst ned åt höger. Den senare fanns redan på 1600-talet (B 341), men icke den förra. Ornamentiken är mycket otillfredsställande återgiven både i B 341 och i D 1:39. Ristningen är i allmänhet fullt tydlig och väl bevarad. Linjerna äro mycket fina och smala.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 341):

· uikigr · auk · balsi · auk · emigr . . . r · raistu · sain × þen[o] · ift[ir] · kuprik · faður · sin ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Vikingr ok Balsi ok Hæmingr [þæi]r ræistu s[t]æin þenna æftir Guðrik, faður sinn.

»Viking och Balse och Häming de reste denna sten efter Gudrik, sin fader.»

Till läsningen: 5 **g** är stunget, med en djup prick. Alla runorna i namnet 1—6 **uikigr** äro fullt säkra. Detsamma gäller om namnet 10—14 **balsi**. R. 18 är avgjort **e**, icke **a**; runan har en bred prick i form av ett vågrätt streck. 21 **g** är stunget, med en djup prick. Intet **t** finnes efter 30 **s**. 35 **e** är tydligt stunget. 38 **i** är icke stunget. Mitt på staven finnes visserligen en grund fördjupning, men den skiljer sig tydligt från ristning och är alldeles säkert naturlig. Nedre delen av 41—42 **ir** är borta, liksom ett stycke av ramlinjen. 43 **k** är icke stunget.

Bureus (F a 6): **uikigar · auk · balsi · auk · ekigar . . . r · ristur · sain · þino · eftir · kuprik · faður · sin**. — Rhezelius (F a 6): **uikigar · auk · balse · auk · emigar . . . r · raist · sain · þino · eftir · kuprik · faður · sin**. — Hadorph och Leitz (B 341): **ukigr · auk balsi · auk · emigr . . . r · raistu · sain þeno eftir kuprik faður · sin**. — Dybeck: 1—6 **uikigr**, 18—22 **amigr**, 34—42 **þen . . . eftir**.

Tre bröder ha låtit resa stenen till minne av sin fader Gudrik. Om namnet *Vikingr* se Sö 182, om *Hæmingr* U 101 och om *Guðrikr* U 29. Namnet *Balsi* synes f. ö. icke vara känt. Personnamn bildade med *s*-suffix äro överhuvud taget icke vanliga i inskrifternas namnförråd: *Salsi* Ög 43, U 403, *Karsi* U 343, *Lafsi* U 424. Jfr E. Hellquist i *Xenia Lidéniana* (1912), s. 93.

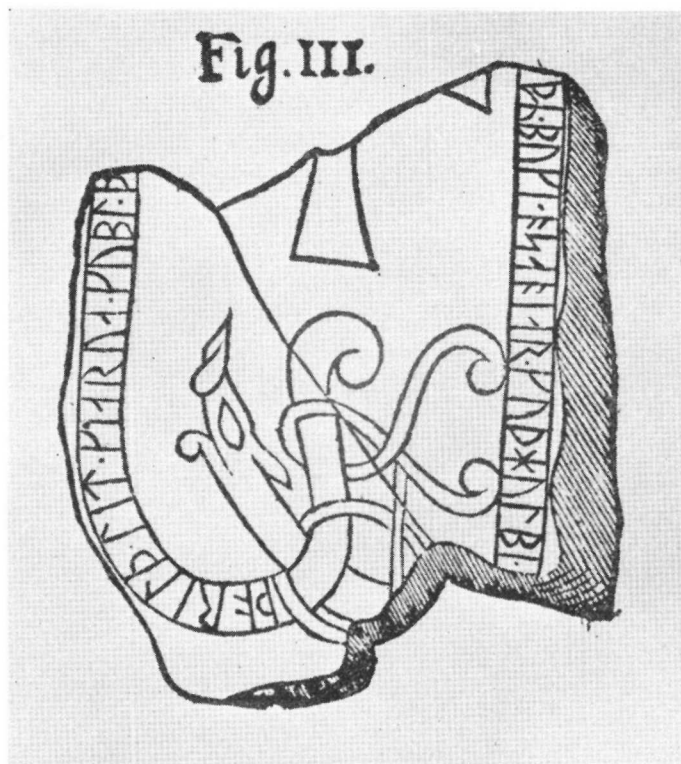
Anmärkningsvärt är, att stunget **k** två gånger i denna inskrift brukas som tecken för *ng*-ljud: **uikigr**, **emigr**.

Övergrans kyrka.

Planschbandet till O. Rudbecks *Atlantica* (1679) innehåller Tab. 31 Fig. 111 träsnittet av en runsten, som icke finnes upptagen i Peringskiölds *Monumenta* eller i *Bautil*. Träsnittet är utfört efter en teckning av Petrus Törnewall, som även varit anställd såsom ritare i Antikvitetskollegiet och tecknat många, med P. T. signerade runstenar i *Bautil*.

Såsom Axel Nelson meddelar (i faksimileupplagan, *Taflor till Olaus Rudbecks Atlantica*, 1938, s. 8), innehåller Rudbecks handskrivna *Collectanea* (Skoklostersaml. Fol. 65 i Riksarkivet) en anteckning om bilden. Rudbeck translittererar runinskriften och tillägger: »widh ofuer grans kyrkia widh landzwegen. Törnwald 512. medh korss på ok Cristen inscription. Gudh hulpi men inga stungna runor.»

Stenen har, av teckningen att döma, varit sönderslagen och fragmentarisk. Den kan därför mycket väl i senare tid ha blivit förstörd eller förkommit. Mera anmärkningsvärt är, att den icke heller kan spåras i äldre källor. Varken i Bureus' samlingar, i *Ransakningarna* eller i *Bautil* finnes någon runsten vid Övergran, som kan identifieras med den av Rudbeck avbildade. Törnewall har veterligen icke varit verksam som Antikvitetskollegiets tecknare i dessa trakter. Natur-

Fig. 56. Övergrans sn. Efter O. Rudbeck, *Atlantica*.

ligtvis kan lokaluppgiften bero på misstag eller förväxling, men ej heller detta ger någon klarhet över bildens ursprung.

Ristningen gör emellertid, i fråga om ornamentik och runformer, avgjort ett äkta och pålitligt intryck, såsom man kan vänta av en tränad tecknare av runstenar som Törnewall. Inskriften lyder:

porilþ · lit · kiarua · kubl · þ ... þr · buki · osaoiar · kup hulbi · ...

Vilket bör betyda:

»Torild lät göra detta minnesmärke ... De bodde i **osaoiar**. Gud hjälpe ...»

Bilden synes icke vara återopad någonstades i Rudbecks text (A. Nelson a. a., s. 4). Vad man kan förmoda ha väckt Rudbecks intresse i inskriften är dels uttrycket »göra kummel», dels namnet Torild, dels kanske framför allt ortnamnet **osaoiar**, vilket han torde ha tolkat som *Asaeyiar*, »åsarnas öar».

O. Celsius (F m 60: 2, s. 34) anför inskriften efter Rudbecks avbildning och tillägger: »Lapis antiquissimus, si Rudbeckio credam.»

Apalle, Övergrans sn.

Enligt uppgift i *Ransakningarna* (1672) skulle finnas en runsten »i Apalle Gierde.» Någon sådan är emellertid icke känd från andra källor. Möjligen kan det vara fråga om en bautasten utan inskrift.